

Анотація

Герасимовський С. В. Нікчемні та оспорювані правочини у цивільному праві України. – Стаття.

У статті розглядаються правові поняття нікчемного та оспорюваного правочинів, аналізуються розбіжності цих понять, а також вивчаються особливості правозастосування норм цивільного законодавства щодо аналізованих понять. Досліджуються різні точки зору науковців щодо поділу недійсних правочинів на нікчемні та оспорювані. Наводяться приклади з судової практики щодо досліджуваних категорій.

Ключові слова: недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, наслідки недійсності правочинів.

Аннотация

Герасимовский С. В. Ничтожные и оспоримые сделки в гражданском праве Украины. – Статья.

В статье рассматриваются правовые понятия ничтожной и оспоримой сделок, анализируются расхождения данных понятий, а также изучаются особенности правоприменения норм гражданского законодательства относительно указанных понятий. Изучаются разные точки зрения ученых относительно разделения недействительных сделок на ничтожные и оспоримые. Приводятся примеры из судебной практики относительно изучаемых категорий.

Ключевые слова: недействительная сделка, ничтожная сделка, оспоримая сделка, последствия недействительности сделок.

Summary

Gerashimovsky S. V. Void and voidable transactions in the civil law of Ukraine. – Article.

The article focuses on the legal concept of void and voidable transactions, analyzes the differences of these concepts, as well as learn a special enforcement rules of civil law regarding the analyzed concepts. It also explores different views of scientists on the division of the invalid transactions on void and voidable transactions. The article also contains examples of judicial practice of the investigated categories.

Key words: invalid transaction, void transaction, voidable transaction, the effects of the invalidity of transactions.

УДК 347.961:347.91/95

К. Л. Зілковська

НОТАРІУС ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В юридичній літературі неодноразово підіймалося питання про правове становище нотаріуса в цивільному процесі, зокрема при розгляді судом справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, а також в деяких інших категоріях цивільних справ. Між тим остаточної та єдиної позиції з цього питання не вироблено та воно залишається невирішеним.

До проблем участі нотаріуса у цивільному судочинстві та пов'язаних з цим питань зверталися у своїх наукових працях такі відомі вчені, як В.В. Баранкова, Л.В. Єфіменко, І.Л. Казаневич, В.В. Комаров, С.П. Кондракова, І.В. Спасибо-Фатеева, Г.В. Фадеева, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.О. Шульга, І.А. Шундик, В.В. Ярков та ін.

Метою даної статті є визначення процесуального становища нотаріуса в цивільному процесі при розгляді судом справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, а також інших справ за участі нотаріуса в порядку цивільного судочинства.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано **такі завдання:**

– встановити можливість участі нотаріуса у справах позовного та окремого провадження в порядку цивільного судочинства;

- визначити процесуальний статус нотаріуса при розгляді судом справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів;
- визначити процесуальний статус нотаріуса при розгляді судом інших категорій справ цивільного судочинства.

Питання участі нотаріуса в цивільному процесі та його процесуального статусу необхідно розглядати з огляду на види цивільного судочинства, в яких можуть розглядатися цивільні справи за участі нотаріуса. Вважаючи безперечним той факт, що нотаріус не може приймати участі у справах наказного провадження, найбільшу цікавість набуває саме питання про можливість його участі у справах позовного та окремого провадження та його процесуальний статус у цих справах.

В деяких джерелах відзначається, що нотаріус у зв'язку із вчиненням нотаріальної дії не може бути відповідачем у цивільній справі, крім випадку розгляду судом справ про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса. Так, О. Грибанова, посилаючись на п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 31.02.2019 року «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні», вказує, що у справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні, відповідно, нотаріуси та інші органи, що виконують нотаріальні дії, беруть участь як зацікавлені особи [1, с. 88]. З такою точкою зору не можна погодитися.

Так, дійсно, відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 31.02.2019 року «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» в порядку окремого провадження розглядаються скарги на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні громадян і юридичних осіб, відносно яких вчинена нотаріальна дія або одержана відмова на її вчинення. Однак, як неодноразово відзначалося в юридичній літературі, вказана категорія справ не віднесена законом до справ окремого провадження, як це передбачалося у ЦПК 1963 року [2, с. 45–47], а виходячи з того, що заінтересовані особи – це особи, які беруть участь у справах саме окремого провадження (ч. 2 ст. 26 ЦПК), то закон не дає підстав для ствердження про процесуальний статус нотаріуса у справах про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів саме як заінтересованої особи. Водночас в судовій практиці нерідко зустрічаються випадки притягнення нотаріуса в якості зацікавленої особи в іншій категорії справ окремого провадження, а саме у справах про встановлення факту належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, вказаними у свідоцтві про народження або в паспорті, у тому числі факту належності правовстановлюючого документа, в якому допущені помилки у прізвищі, імені, по батькові або замість імені чи по батькові зазначені ініціали.

Між тим О. Грибанова слушно вказує про те, що нотаріус не може бути притягнений до участі у справі про оскарження нотаріальних дій з вчинення виконавчого напису або протесту векселя в тих випадках, коли позивачем у справі виступає особа, яка є боржником за вказаними вище документами [1, с. 88]. Так, в порядку оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів може

оскаржуватися тільки відмова у вчиненні виконавчого напису, а правильність вимог, зазначених у виконавчому напису, може бути оспорена боржником лише шляхом пред'явлення відповідного позову до кредитора. При безпідставності вимог кредитора суд скасовує виконавчий напис і відмовляє у їх задоволенні, а у разі часткової їх обґрунтованості – ухвалює рішення про скасування виконавчого напису і стягнення з боржника на користь кредитора дійсної суми боргу. Так само повинно вирішуватися і питання з опротестуванням векселя.

Беручи за основу тезу про те, що справи про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів розглядаються судами в порядку позовного провадження, необхідно визначити процесуальний статус нотаріуса у цих категоріях справ. Основними учасниками у справах позовного провадження є сторони, тобто позивач та відповідач. Сторони є суб'єктами ймовірного спірного матеріального правовідношення [3, с. 91]. Предметом судового розгляду у справах цієї категорії є спірні матеріально-правові відносини, які виникли між сторонами до пред'явлення позову. Змістом цих правовідносин є спірне суб'єктивне матеріальне право, за захистом якого позивач і звертається до суду. Тому нотаріус, наприклад, не може бути відповідачем у справах про спадкування, про визнання недійсним правочину, вчиненого у нотаріальній формі тощо, оскільки він в цьому випадку не є суб'єктом спірних матеріальних правовідносин. Як вірно зазначають І.В. Спасибо-Фатеева та В.В. Баранкова, у таких справах нотаріус не має жодної заінтересованості й тому може брати участь у них тільки як свідок [4, с. 11]. Між тим саме нотаріус повинен виступати в якості відповідача у тих випадках, коли нотаріальна дія (відмова у її вчиненні) або нотаріальний акт були здійснені з порушенням закону, внаслідок чого було порушено суб'єктивне право або охоронюваний законом інтерес певної особи. В якості прикладу можна навести ситуацію, коли нотаріус відмовив спадкоємцеві у видачі Свідоцтва про право на спадщину без законних на те підстав. В даному випадку предметом судового розгляду будуть спірні правовідносини, які виникли в межах нотаріального процесу, і саме нотаріусом було порушене право спадкоємця на оформлення спадщини. Між учасниками нотаріального провадження виникають взаємні права і обов'язки, що є змістом нотаріальних процесуальних правовідносин [5, с. 844]. У разі їх порушення такі права підлягають судовому захисту. Слід уточнити, що судовому захисту в наведеному прикладі буде підлягати не саме право на спадщину (оскільки спір про право на спадщину може виникнути лише між спадкоємцями, і в такому разі відмова нотаріуса видати Свідоцтво буде цілком обґрунтованою), а право на отримання Свідоцтва про право на спадщину, тобто оформлення права на спадщину, передбачене ст. 1296 ЦК. З процесуальної точки зору не має значення, чи дійсно відмова нотаріуса мала протиправний характер, чи позивачеві так лише здається, оскільки остаточно вирішити це питання може лише суд у своєму рішенні, а отже, це не впливає на процесуальний статус нотаріуса як відповідача у справі.

Також не викликає жодних сумнівів можливість притягнення нотаріуса як відповідача у справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних або недбалих дій нотаріуса. Так, відповідно до ст. 27 Закону України «Про

нотаріат» шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. При цьому розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку (ч. 5 ст. 28 Закону України «Про нотаріат»). В даному випадку, крім протиправності дій нотаріуса, необхідне встановлення факту заподіяння шкоди, а також причинного зв'язку між протиправною дією нотаріуса та шкодою. При цьому необхідно відзначити, що можливість пред'явлення до нотаріуса позову про відшкодування шкоди автоматично означає можливість його участі в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, в іншій справі, пов'язаній з цією справою преюдиційним зв'язком, що послідовно доводять І.В. Спасибо-Фатеева та В.В. Баранкова [4, с. 11-12].

Таким чином, можна дійти висновку про те, що нотаріус може приймати участь у цивільній справі, яка розглядається судом як у позовному, так і в окремому провадженні. При цьому у справах про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, які розглядаються судом в порядку позовного провадження, нотаріус приймає участь у якості відповідача. Також у якості відповідача нотаріус притягується у справах про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних або недбалих дій нотаріуса. Можливість пред'явлення до нотаріуса позову про відшкодування шкоди означає можливість його участі в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, в іншій справі, пов'язаній з цією справою преюдиційним зв'язком. Нотаріус може приймати участь також і при розгляді справ окремого провадження. Наприклад, він може залучатися в якості заінтересованої особи у справах про встановлення факту належності правовстановлюючих документів певній особі. В тих же випадках, коли нотаріус не має жодної юридичної заінтересованості у розгляді справи, він може залучатися до участі у справі лише як свідок.

Література

1. Грибанова О. Процесуальний статус нотаріуса в цивільному судочинстві // Нотаріат для вас. – 2010. – № 10. – С. 87–88.
2. Сирякова О. Постанова про відмову у вчиненні нотаріальної дії та роздуми про порядок її оскарження // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2008. – № 6. – С. 45–47.
3. Цивільний процес України: Підручник / За ред. Ю.С. Червоного. – К. : Істина, 2007. – 392 с.
4. Спасибо-Фатеева І.В. Висновок щодо можливості участі нотаріуса у судових справах з приводу визнання недійсним нотаріально посвідченого договору іпотеки (з майновим поручителем) / І.В. Спасибо-Фатеева, В.В. Баранова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – № 1. – С. 7–12.
5. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова та ін., за ред. В.В. Комарова. – Х., 2008. – 928 с.

Анотація

Зілковська К. Л. Нотаріус як учасник цивільного процесу. – Стаття.

Питання процесуального статусу нотаріуса у справах цивільного судочинства, його участь у справах позовного та окремого провадження було і залишається актуальним. Метою статті є визначення процесуального положення нотаріуса в цивільному процесі при розгляді судом справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, а також інших справ за участі нотаріуса в порядку цивільного судочинства.

Ключові слова: судочинство, цивільний процес, нотаріат, нотаріус, процесуальний статус.

Аннотація

Зилковская К. Л. Нотариус как участник гражданского процесса. – Статья.

Проблема процессуального статуса нотариуса по делам гражданского судопроизводства, его участие в делах искового и особого производства был и остается актуальной. Целью статьи является определение процессуального положения нотариуса в гражданском процессе при рассмотрении судом дел об обжаловании нотариальных действий, отказа в их совершении, нотариальных актов, а также иных дел при участии нотариуса в порядке гражданского судопроизводства.

Ключевые слова: судопроизводство, гражданский процесс, нотариат, нотариус, процессуальный статус.

Summary

Zilkovska K. L. Notary as a participant of civil procedure. – Article.

Question of judicial status of notary in matters of the civil rule-making, his participation in matters of lawsuit and separate realization it was and remain actual. The aim of the article is a decision of judicial position of notary in civil procedure at consideration of cramps of businesses about the appeal of notarial actions, refuse in their feasance, notarial acts, and also other businesses at participation of notary in order of the civil rule-making.

Key words: rule-making, trial, civil procedure, notary, judicial status.

УДК 347.78.02

О. О. Мазіна

ПРИВІЛЕЇ ЯК ПЕРША ФОРМА ЗАХИСТУ В АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Постановка проблеми. Літературно-художня діяльність протягом багатьох століть залишається однією з найпопулярніших форм вираження та передачі думок, почуттів як для митців, так і для пересічних фізичних осіб. Разом із виробленням і поширенням засобів та технологій розповсюдження творів набирає свого обороту й недобросовісна діяльність – контрафакція, метою якої є отримання винагороди від неправомірного використання результатів інтелектуальної власності. Одночасно з поширенням кількості та видів порушень у сфері літературно-художньої діяльності науковцями піднімалися питання про вироблення ефективних форм і способів захисту від контрафакції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання забезпечення ефективності правової охорони результатів інтелектуальної власності від неправомірного використання дедалі більше стає предметом наукових досліджень. Питання боротьби з контрафакцією розглядалися у більшості праць учених-цивілістів дореволюційного та сучасного періоду. Поміж інших у праві Російської імперії слід зазначити праці К.Н. Анненкова, А.О. Гордона, М.Л. Дювернуа, С.Г. Займовського, Я.А. Канторовича, К.П. Победоносцева, О.О. Пиленка, В.І. Синайського, В.Д. Спасовича, І.Г. Табашнікова, Г.Ф. Шершеневича. Серед праць сучасних цивілістів, які у своїх роботах торкалися окремих питань правового регулювання авторських правовідносин, потрібно зазначити роботи О.О. Городова, В.А. Дозорцева, О.П. Сергеева, В.О. Калятина, О.В. Кохановської, В.М. Коссака, В.В. Луця, О.О. Підпригори, О.А. Підпригори, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонові та інших. Однак, незважаючи на